

дзеркала» тощо. В окремих учнів змішування прийменників спостерігається в яскравій формі [6, с. 101].

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, словниковий запас розумово відсталих дітей значно обмежений. Їх мовлення є бідним, неточним, шаблонним. Недостатність словникового запасу не лише заважає учням правильно виражати свої думки, почуття і бажання, але й в ряді випадків ускладнює розуміння зверненого до них мовлення. Проте під час корекційного навчання словниковий запас учнів із розумовою відсталістю значно розширюється. Спираючись на проблеми дослідження розвитку лексичної сторони мовлення молодших школярів із розумовою відсталістю та відомості про значне збільшення кількості дітей із зазначеними порушеннями, вважаємо за доцільне продовжувати наукові розвідки з означеної проблеми, з метою побудови ефективної системи корекційного впливу з урахуванням дефекту, а також вікових та індивідуальних особливостей дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гнездилов М. Ф. Развитие устной речи умственно отсталых школьников / М. Ф. Гнездилов. – М. : Учпедгиз, 1987. – 90 с.
2. Дульнев Г. М. Об усвоении учащимися вспомогательной школы словарного состава родного языка / Г. М. Дульнев // Учебно-воспитательная работа в спецшколах, - Вып. 4, 1982. – 83 с.
3. Ерёмкина В. Н. Формирование лексико-семантической стороны речи у детей с ОНР / В. Н. Ерёмкина // Практическая психология и логопедия. – Вып. 1-2, 2003. – 30 с.
4. Ефименкова Л. Н. Формирование речи учащихся начальных классов / Л. Н. Ефименкова. – М. : Просвещение, 1981. – 40 с.
5. Поваляева М. А. Справочник логопеда / М. А. Поваляева. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2006. – 445 с.
6. Феофанов М. П. Очерки психологии усвоения родного языка учащимися вспомогательных школ / М. П. Феофанов. – М. : Издательство АПН РСФСР, 1985. – 176 с.

УДК 376-056.264-053.4:81'322.5

Т. Ю. Куриленко

студентка спеціальності

Корекційна освіта (логопедія)

К. О. Зелінська-Любченко

кандидат педагогічних наук,

старший викладач,

Сумський державний педагогічний

університет імені А. С. Макаренка

ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ МОВЛЕННЕВОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ ІІІ РІВНЯ

У статті висвітлено аналіз результатів дослідження мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення ІІІ рівня з метою визначення стану їх мовлення, що сприятиме визначенню адекватної методики корекції.

В статті освещен анализ результатов исследования речевого развития детей старшего дошкольного возраста с общим недоразвитием речи ІІІ уровня с целью определения состояния их речи, что будет способствовать определению адекватной методики коррекции.

Analyzes in the article the results of research of the speech development of children of the senior preschool age with general underdevelopment of speech of the ІІІ level with the purpose of determining the state of their speech, which will help to determine the adequate method of correction.

Ключові слова: мовленнєвий розвиток, загальне недорозвинення мовлення, діти старшого дошкільного віку

Ключевые слова: речевое развитие, общее недоразвитие речи, дети старшего дошкольного возраста.

Keywords: speech development, general underdevelopment of speech, children of the senior preschool age.

Постановка проблеми. Найважливішою умовою всебічного розвитку дітей є правильне формування мовлення. Рівень розвитку останнього визначає можливості дитини в пізнанні навколишньої дійсності, обумовлює характер відносин з однолітками і дорослими, характеризує психічний розвиток. Одним з показників рівня мовленнєвого

розвитку дитини є сформованість лексико-граматичного компоненту мовлення. У дошкільників з мовленнєвими порушеннями відзначаються труднощі в засвоєнні лексико-граматичних засобів мови, внаслідок чого спостерігається недорозвинення зв'язного мовлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідники вивчали прояви загального недорозвинення у різних аспектах: психолого-педагогічному (Р. Є. Левіна), психолого-лінгвістичному (В. К. Орфінська), медико-педагогічному (С. С. Ляпідевський), фізіологічному (Н. Н. Трауготт), клінічному (Ю. Я. Флоренська), психолінгвістичному (Є. Ф. Собонович). Існують дослідження, присвячені окремим питанням загального недорозвинення мовлення у дітей. Так, засвоєння системи звуковимови дітьми із недорозвиненням мовлення, складової структури слова висвітлено у працях Р. Є. Левіної, Г. А. Каше, А. К. Маркової, О. М. Усанової та ін. [1, с. 149].

Мета статті – висвітлити аналіз результатів дослідження мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення III рівня.

Виклад основного матеріалу дослідження. Протягом тривалого часу вивчення мовленнєвих порушень зводилось до опису окремих симптомів, між якими не встановлювалось певного зв'язку. Окремі прояви відхилень мовленнєвого розвитку розглядались як самостійні порушення, а порушення вимови, обмеженість словникового запасу, недоліки у розвитку граматичної будови розглядались як супутні порушення [2, с. 50].

Під терміном «загальне недорозвинення мовлення» (ЗНМ) у дітей із нормальним слухом і первинно збереженим інтелектом розуміють таку форму мовленнєвої аномалії, при якій порушено формування усіх компонентів мовленнєвої системи, які відносяться як до звукової, так і до смислової сторони мовлення [6, с. 235].

У дітей із ЗНМ більшою чи меншою мірою порушена вимова та розрізнення звуків на слух, спостерігаються труднощі оволодіння системою морфем і, відповідно, засвоєння навички словозміни та словотвору, словниковий запас відстає

від вікової норми, недорозвинене зв'язне мовлення. ЗНМ може спостерігатись при найбільш складній формі дитячої мовленнєвої патології – алалії, а також може мати місце при дизартрії, ринолалії, заїканні – у тих випадках, коли виявляються одночасно недоліки словникового запасу, граматичної будови та недорозвинення фонетико-фонематичної системи [5, с. 49].

Одним із вагомих сучасних завдань спеціальної освіти є налагодження взаємодії вчителя-логопеда та сім'ї, у якій виховується дитина із порушеннями мовлення. Мета взаємодії – надання допомоги батькам у навчанні та вихованні засобами формування їх педагогічної культури, просвіти, оскільки саме сім'я має найбільший вплив на становлення особистості та індивідуальності дитини із мовленнєвим порушенням. Тому одним із найважливіших завдань логопеда є допомогти батькам усвідомити своє значення у процесі розвитку дитини, визначити правильний напрямок домашнього навчання, озброїти їх певними знаннями та вміннями, методами та прийомами подолання мовленнєвого порушення [3, с. 187].

На сьогодні відмічається тенденція збільшення кількості дітей дошкільного віку із мовленнєвими порушеннями, що зумовлює труднощі в оволодінні програмою навчання та виховання означеної категорії дітей в умовах дошкільного закладу освіти та їх своєчасною мовленнєвою підготовкою до школи. Визначення стану мовлення старших дошкільників із ЗНМ сприятиме визначенню адекватної методики корекції, що у подальшому допоможе дитині адаптуватися у соціальному середовищі.

Для дослідження рівня мовленнєвого розвитку старших дошкільників із ЗНМ нами був проведений констатувальний етап експерименту. Базою дослідження виступив Сумський дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) №33 «Маринка». Для вирішення вказаних завдань була використана методика обстеження рівня мовленнєвого розвитку Н. М. Марцун, в основу якої покладено методичні розробки О. О. Уфімцева, О. Є. Супрун, В. С. Біблера, М. Б. Крилова та Ф. Озера [4, с. 148].

Для проведення експерименту було сформовано дві експериментальні групи, до яких увійшли 10 дітей віком 5-6 років із ЗНМ із логопедичних груп «Веселка» та «Калинка» та 10 дітей із нормою мовленнєвого розвитку із групи «Соняшник».

З метою обстеження рівня мовленнєвого розвитку старших дошкільників із ЗНМ була використана методика дослідження, яка включала наступні 4 серії завдань:

- 1) серія завдань, спрямована на вивчення стану імпресивного словника (розуміння основних емоцій і співвіднесення їх із фотографією, картинкою, піктограмою, розуміння негативної / позитивної оцінки);
- 2) серія завдань, спрямована на вивчення особливостей експресивного словника (пояснення значення слів, підбір антонімів / синонімів, вивчення емоційно-оцінної лексики нарівні самостійного висловлювання із використанням сюжетних картинок);
- 3) серія завдань, спрямована на вивчення стану зв'язного мовлення (складання фразового висловлювання за картинкою; складання речень за серією сюжетних картинок; переказ; опис зовнішності казкового героя);
- 4) серія завдань, спрямована на вивчення особливостей паралінгвістичних засобів спілкування [4, с. 149].

На основі кількісних та якісних показників дослідження рівня мовленнєвого розвитку старших дошкільників із ЗНМ було умовно виділено 4 рівня: високий, середній, достатній та низький.

Кількісний та якісний аналіз даних, отриманих у процесі виконання дітьми завдань експериментальної методики, показав, що у дітей із мовленнєвим порушенням рівень сформованості емоційно-оцінної лексики нижче, ніж у однолітків із нормою розвитку.

У процесі експерименту було виявлено високий рівень мовленнєвого розвитку у 7 дітей (70 %) із нормою мовленнєвого розвитку, у той час як в групі дітей із ЗНМ із завданнями на такому рівні не впорався жоден із дітей. Рівень мовленнєвого розвитку у 30% (3 дітей) дошкільників з нормою мовленнєвого розвитку можна охарак-

теризувати як середній, що наближається до високого. На середньому рівні впоралися із завданнями 6 дітей (60 %) із ЗНМ, але бали, отримані ними за кожне завдання, перебували на межі між середнім рівнем та достатнім рівнем. У 4 дошкільників (40 %) із ЗНМ відзначений достатній рівень.

Статистична обробка отриманих результатів показала, що спостерігаються суттєві відмінності у рівнях мовленнєвого розвитку досліджуваних груп.

В ході порівняльного аналізу результатів дослідження мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ (III рівень) та їх однолітків із нормою розвитку були виявлені наступні особливості:

- переважання в активному емоційно-оцінному словнику старших дошкільників із ЗНМ прикметників над іншими частинами мови, в той час як емоційно-оцінні дієслова й іменники дошкільники використовували рідко;
- використання переважно загальнооцінювальних прикметників у процесі складання розповіді за картинкою (хороший, поганий, добрий);
- нерозділеність емоційних станів і пов'язані з цим труднощі у розумінні слів, що позначають емоції та почуття людей (переляк – здивування, смуток – злість, радість – здивування);
- несформованість значень слів, що відносяться до емоційно-оцінної лексики (пояснення слів через ситуації із життя, через підбір спільнокореневих слів (доброта – добрий): під час пояснення значення слів, що відносяться до емоційно-оцінної лексики, діти із ЗНМ змогли пояснити 2-3 слова, коли їх однолітки з нормою розвитку мовлення – 4-5;
- несформованість антонімічних зв'язків: замість антонімів діти підбирали слова, семантично близькі або антонімічні, але іншої частини мови (злість – не злий; смуток – радіє); слова-синоніми (сміх – посмішка); слова, ситуаційно близькі до вихідного (кричати – говорити, злість – радість); семантично далекі передбачуваному антоніму, але тієї ж частини мови (розумний – злий);

- несформованість синонімічних зв'язків: замість синонімів дошкільники із ЗНМ часто підбирали слова, протилежні за значенням; слова з часткою не (похмурий – не похмурий); семантично близькі слова, подібні ситуаційно (кричати – говорити, радіти – смішити, лінитися – лежати); слова, близькі за звучанням (зажурився-засмутився). Були відзначені заміни прикметника семантично близьким дієсловом (хороший – допомагає), заміни слів, що позначають дії, іменниками (засмутитися – засмучення, сваритися – сварка), заміни слова реченням (похмурий – коли хтось хмуриться);
- при складанні речень за картинкою, переказі казки відзначалися помилки у вживанні словоформ, тривалі паузи з пошуком потрібного слова, порушення порядку слів, помилки закінчень; при описі казкового героя діти частково описували зовнішні характеристики, опускаючи опис моральних якостей [4, с. 157].

Таким чином, мовленнєвий розвиток старших дошкільників із ЗНМ характеризується якісною та кількісною своєрідністю, що підтверджує необхідність спеціальної цілеспрямованої логопедичної роботи з ними.

З урахуванням виявлених особливостей мовленнєвого розвитку, нами було запропоновано наступні напрямки корекційного впливу:

- формування розуміння емоційно-оцінної лексики: вміння визначати позитивні та негативні моральні якості інших людей та свої власні; розуміти та визначати емоційні стани, моральні якості героїв літературних творів;
- формування експресивного словника: розширити уявлення пронавколишню дійсність; активізувати словниковий запас на рівні словосполучень та фраз, удосконалити процеси словотворення, формувати точність та виразність мовлення: удосконалювати засвоєння різних смислових зв'язків слів, знайомити з порівняльними оборотами;
- формування навичок зв'язного, послідовного й виразного переказу літературних творів; складання сюжетних розповідей, казок;

- формування паралінгвістичних засобів спілкування: вміння розрізняти емоційні стани людини за невербальними ознаками; вміння адекватно використовувати інтонацію, міміку та жести відповідно до ситуації.

В основу логопедичної роботи з розвитку мовлення старших дошкільників із ЗНМ мають бути покладені такі принципи: єдності діагностики та корекції, принцип діяльності, принцип системності мовленнєвої діяльності, принцип обліку вікових особливостей дітей [1, с. 178].

Корекційне навчання з розвитку мовлення буде ефективним за умови дотримання наступних вимог: єдність розвитку словника з розвитком пізнавальних процесів; цілеспрямована організація мовленнєвої та пізнавальної активності дітей в процесі заняття; наявність наочності як основи для організації мовленнєвої та пізнавальної активності; єдність реалізації всіх завдань словникової роботи на кожному занятті. Корекційне навчання з розвитку мовлення необхідно проводити у взаємозв'язку з лексичними темами.

Форми корекційного навчання з розвитку мовлення: індивідуальні та групові завдання, підбрані з метою формування досліджуваної лексики, можуть бути включені в основні заняття вчителя-логопеда. На логопедичних заняттях у старших дошкільників із ЗНМ можна використовувати такі методи та прийоми роботи: ігри та вправи; бесіди (аналіз казок та оповідань, аналіз приказок); ігрові прийоми (використання різних персонажів, казкових сюжетів, проголошення фраз від імені персонажів); навмисні помилки у емоційній подачі матеріалу; використання проблемних ситуацій.

Корекційно-логопедичну роботу також важливо проводити спільно з батьками, тому що від контакту із сім'єю та повного взаєморозуміння залежить чи оволодіють діти яскравим, живим мовленням, чи будуть використовувати у ньому засоби виразності. Важливо, щоб батьки більше грали із дітьми, підбираючи антоніми, синоніми; працювали над інтонаційною виразністю мовлення, розвивали образне мислення та фан-

тазію дитини [4, с. 153].

Висновки та перспективи подальших розвідок. Виходячи з аналізу результатів дослідження зазначимо, що діти дошкільного віку із ЗНМ, у порівнянні з дітьми, що мають нормальний мовленнєвий розвиток, значно відстають в оволодінні висловлюваннями, які визначають специфіку проявів загального недорозвитку мовлення. Проведені дослідження виявили низку особливостей розвитку мовлення у зазначеній категорії дітей, які слід врахувати під час проведення корекційно-логопедичної роботи з дітьми старшого дошкільного віку із ЗНМ. Так, логопедична робота повинна проводитися як складова частина корекційно-педагогічної роботи, здійснюватися у взаємодії із вихователем та батьками, тим самим забезпечуючи комплексність корекційно-педагогічного впливу.

Корекція виявлених особливостей розвитку мовлення у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ стануть предметом наших подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Левина Р. Е. Основы теории и практики логопедии / Р. Е. Левина. – М. : Просвещение, 1967. – 246 с.
2. Левина Р. Е., Никашина Н. А. Характеристика общего недоразвития речи у детей // Основы теории и практики логопедии. – М. : Изд-во Московского государственного университета, 1967. – С. 48-52.
3. Логвинова Л. Л. Особливості взаємозв'язку логопеда та батьків у процесі корекції ЗНМ у дітей дошкільного віку / Л. Л. Логвинова // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2010. – № 10(197), Ч. II. – С. 189 – 193
4. Марцун Н. М. Формування емоційно-оціночної лексики старших дошкільників з ЗНМ / Н. М. Марцун, С. П. Хабарова // Актуальні питання корекційної освіти. Вип. 2 – К. : 2011. – С. 145-154.
5. Шаховская С. Н. Логопедия: методические традиции и новаторство // С. Н. Шаховская, Т. В. Волосовец. – М. : МОДЭК, 2003. – 336 с.
6. Шеремет М. К. Логопедія. Підручник. Третє видання, перероблене та доповнене / За ред. М. К. Шеремет. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2014. – 672 с.

УДК 376-056.264:[373.2.016:003-028.31]

Д. В. Мельниченко

магістрант спеціальності

Спеціальна освіта

(Логопедія. Спеціальна психологія)

Л. Л. Стахова

кандидат педагогічних наук, доцент,

Сумський державний педагогічний

університет імені А. С. Макаренка

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ ДО НАВЧАННЯ ГРАМОТИ

У статті висвітлюються особливості підготовки дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення до навчання грамоти.

Ключові слова: загальне недорозвинення мовлення, підготовка до навчання грамоти.

В статті описуються особливості підготовки дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення до навчання грамоти.

Ключевые слова: общее недоразвитие речи, подготовка к обучению грамоте.

The article deals with the peculiarities of the preparation of children of preschool age with the general underdevelopment of speech to the study of literacy.

Key words: general underdevelopment of speech, preparation for teaching literacy.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день аналіз ситуації в системі виховання і навчання дітей дошкільного віку показав, що кількість дітей, які мають відхилення мовленнєвого розвитку, неухильно продовжує збільшуватися. Дана категорія дітей складає основну групу ризику шкільної неуспішності, особливо при оволодінні процесу письма і читання. Найбільшу кількість таких дітей складають дошкільники з таким складним мовленнєвим порушенням, як загальне недорозвинення мовлення.

Для дітей із загальним недорозвиненням мовлення, поряд з мовленнєвим порушенням, характерне відставання у формуванні різних видів сприймання, низький рівень розвитку основних властивостей уваги, помітно знижена пам'ять і продуктивність запам'ятовування, відзначається низька актив-